

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 19 (2021)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.19.15

Renata Stachura-Lupa

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 0000-0003-4962-962X

Literatura na łamach „Przeglądu Polskiego” w latach 1866–1891 (100 pierwszych numerów pisma)

Literatura piękna, ogląd zarówno bieżącej, jak i dawnej twórczości piśmienniczej były wpisane w strategię programową „Przeglądu Polskiego” od początku jego istnienia. Już w pierwszym numerze pisma, który ukazał się 1 lipca 1866 roku, na rangę literatury jako drugiego, obok polityki, filaru życia społecznego wskazywał jego podtytuł: „Pismo poświęcone polityce i literaturze”. Zaczęło się ambitnie – w tomie inauguracyjnym, jak się okazało, 48-letni żywot periodyku, opublikowano fragment *Konfederatów barskich Adama Mickiewicza* w tłumaczeniu **Tomasza Olizarowskiego**¹. Tekst dramatu, wcześniej niedrukowanego, dostarczył redakcji jeden z inicjatorów i fundatorów pisma, Stanisław Tarnowski². W kolejnych tomach literaturę zarówno drukowano (prozę, poezję, dramaty), jak i poddawano krytycznemu oglądowi: na łamach „Przeglądu Polskiego” ukazywały się prace historycznoliterackie poświęcone piśmiennictwu

1 Zob. M. Rudkowska, *Tomasza Augusta Olizarowskiego szansa na dramat narodowy*, „Teksty Drugie” 1998, nr 5, s. 125–136. Tłumaczenie wyprzedziło francuskie wydanie oryginału, do którego doszło za sprawą Władysława Mickiewicza w 1867 roku.

2 Rękopis tłumaczenia dotarł do Tarnowskiego za pośrednictwem ks. Władysława Czartoryskiego, z którym z kolei skontaktował się Leonard Niedźwiecki, opiekujący się Olizarowskim w Paryżu. Tarnowski prowadził z Niedźwieckim w sprawie tekstu tłumaczenia korespondencję (pytał m.in. o relację tłumaczenia do oryginału), uzyskane informacje wykorzystał następnie w notce redakcyjnej pod tekstem. Niedługo potem Niedźwiecki próbował zainteresować redakcję periodyku fragmentem *Jakuba Jasińskiego*, również w przekładzie Olizarowskiego, tym razem jednak bezskutecznie. Tarnowski odmówił druku, w liście do Niedźwieckiego z 22 czerwca 1867 roku tak pisał o nadesłanym fragmencie dramatu Mickiewicza: „Jest bowiem tak niekompletny i mały, że nie można domyślać się z niego ani planu autora, ani zamierzonej charakterystyki osób. Zdaje mi się, że sprawiłby u publiczności więcej rozczarowania, niżby wywołał zajęcia”. (Cyt. za: L. Płoszewski, *Mickiewicz w korespondencji i zapiskach Leonarda Niedźwieckiego*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1958, z. 6, s. 283). Premiera teatralna *Konfederatów* (w tłumaczeniu Olizarowskiego) miała miejsce za dyrekcji Stanisława Koźmiana (jednego z założycieli „Przeglądu Polskiego”) 1 stycznia 1872 roku w Teatrze Krakowskim, na miesiąc przed setną rocznicą zdobycia przez konfederatów zamku wawelskiego (w nocy z 1 na 2 lutego 1772 roku). Na łamach periodyku przedstawienie omówił Tarnowski (1872/1872, III, s. 158–173).

polskiemu i zagranicznemu różnych epok, a także omówienia krytyczne bieżącej produkcji literackiej.

I. Twórczość oryginalna. Pozyskiwanie do druku oryginalnych utworów literackich okazało się dla redakcji nie lada wyzwaniem, co znalazło odzwierciedlenie w statystykach i jakości publikowanych tekstów. W pierwszych 100 tomach pisma (lata 1866–1891) próżno szukać dzieł wybitnych przedstawicieli literatury drugiej połowy XIX wieku, do wyjątków zaliczyć trzeba powieść współczesną *Hybrydy Józefa Ignacego Kraszewskiego* (ogłoszoną pod pseudonimem B. Bolesławita, 1867/68, II, III³), debiut **Felicjana Faleńskiego** – dramat w trzech aktach *Syn gwiazdy* (1870/71, IV), tragedie historyczne **Józefa Szujskiego** *Maryna Mniszchówna* (1875/76, I, II) i *Śmierć Władysława IV* (1875/76, III), obok komedii historycznej *Dwór królewicza Władysława* (cz. I trylogii *Jerzy Ossoliński. 1616-1650*, 1866/67, III), cyklu komedii *Jasełka galicyjskie. Komedia nieprzyjęte na deski przez X. X.*⁴ (1872/73, II, III) oraz sceny dramatycznej *Stańczyk*, napisanej „na uroczystość Mikołaja Kopernika” (1872/73, III), **Ludwika Platerówny** *Dramat bez nazwy*⁵ (1874/75, IV), **Adama Asnyka** tragedię w pięciu aktach *Kiejstut* (1877/78, IV) i wiersze *Z teki Adama Asnyka: Upomnienie, Z egipskiego rytuału zmarłych, Dzieje piosenki, Nie mów* (1878/79, II), **Jana Zachariasiewicza** *Stracony poemat. Kartka z podróży* (1879/80, I), **Deotymy** (właśc. Jadwigi Łuszczewskiej) *Rapsody o Chrobrym królu* (*Polska w pieśni*, fragment ks. IV, 1880/81, III), „czytane przez autorkę w sali radnej w Krakowie na korzyść pomnika A. Mickiewicza dnia 23 lutego r. 1881” (s. 371), **Józefa Blizińskiego** jednoaktówkę *Dzika różyczka* (1888/89, IV). Szczypty budżet, a w przypadku autorów o poglądach liberalno-postępowych również konserwatywny profil pisma nie zachęcały do publikowania na jego łamach. Na trudności finansowe, z jakimi przez lata istnienia periodyku przyszło borykać się redakcji, wskazywali Koźmian i Tarnowski w artykule *Pożegnanie „Przeglądu Polskiego”*, ogłoszonym w czerwcu 1914 roku, w przededniu zamknięcia pisma.

Nie mieliśmy nigdy tego funduszu, tego kapitału obrotowego, który przedsiębiorstwom publicystycznym, jak wszelkim innym, pozwala spokojnie i bezpiecznie przeczekać złe czasy, nie oglądając się na łaskę czy niełaskę okoliczności lub abonentów. Takie przedsiębiorstwo, jak każde inne, potrzebuje swobody ruchów, swobody postanowień, a na to potrzebuje nakładów. W historii i w polityce, w literaturze i w sztuce występują zawsze zagadnienia i sprawy, jedne bardzo, drugie mniej ważne, ale wszystkie bieżące i zajmujące uwagę, myśli, opinie ogółu. Pismo, jeżeli ma w zupełności odpowiedzieć swojemu zadaniu i powołaniu, powinno w takich zagadnieniach i sprawach zabierać głos, wypowiedzieć zdanie, zająć stanowisko. Na to potrzebuje zamówić artykuł w danym przedmiocie u autora, którego

3 W lokalizacjach tekstów zamieszczonych na łamach „Przeglądu Polskiego” cyfra rzymska oznacza tom, przy cytatach cyframi arabskimi numer strony.

4 Komedię poprzedza *List do Redakcji „Przeglądu Polskiego”* Hilarego Bączalskiego, „dziedzica na małej i wielkiej Bączali”, zalecający do druku komedie autorstwa p. Remigiusza.

5 Dramat, osnuty na tle powstania styczniowego, ukazał się anonimowo, z adnotacją: „uwieńczony drugą nagrodą na konkursie krakowskim r. 1874/75, a odsunięty na teraz od przedstawienia na scenie przez cenzurę” (s. 173).

uważa za powołanego, ale na taki wybór, na takie zamówienie potrzebuje zapasów środków, wystarczających na zamierzony wydatek. Tej niezależności nie miał nasz „Przegląd” nigdy (1914, IV, s. 358–359)⁶.

Jak można przypuszczać, także względy ekonomiczne, po części, skłaniały redakcję do publikowania twórców mniej znanych i debiutantów, a nawet posiłkowania się tekstami pisanymi przez samych redaktorów czy osoby z ich najbliższego otoczenia, chwytające za pióro incydentalnie, na zamówienie. Z grona współpracowników czy sympatyków pisma, wywodzących się głównie z kręgów konserwatywnych, ziemiaństwa i arystokracji galicyjskiej, dzieła literackie na jego łamach zamieściłi m.in. **Tarnowski** (przysłowie dramatyczne *Lepiej późno jak nigdy*, 1866/67, III, ogłoszone pod pseudonimem **Alfred Werner**⁷), **Szujski** (dramaty drukował pod swoim nazwiskiem, powieść *Bezimienna trucizna* jako **Michał Skiba**, 1866/67, IV; 1867/68, I), małżeństwo **Anna z Mycielskich Lisicka** (pseud. **Maria Regina**, *Kosztem życia*, 1866/67, II; pseud. **Maria Moimir**, *Pośmiertny rywal. Powieść*, 1872/73, I, II; pseud. **A. Dołężyna**, *Uratowani. Nowelka*, 1882/83, III) i **Henryk Lisicki** (pseud. **Szreniawa**, *Kometa. Powieść*, 1868/69, I, II, III; pod nazwiskiem *Błędne ogniki. Powieść*, 1870/71, I, II, III), **Kajetan Suffczyński** (pseud. **Bodzantowicz**, *Muszkietier. Powieść*, 1868/69, III, IV; *Fatum. Powieść*, 1869/70, I, II), **Aleksander Fredro** (*Matka. Wiersz*, 1869/70, II; pośmiertnie: *Z literackiej spuścizny: Mój pacierz, Do Jędrzeja*, 1876/77, III), **Jan Aleksander Fredro** (jednoaktówka *Poznaj, nim pokochasz*, 1867/68, II; komedia w pięciu aktach prozą *Obce żywioły*⁸, 1872/73, IV; wiersze: *Śpiew kowali*, 1878/79, I; *Do młodości*, 1878/79, II) i jego córka **Maria z Fredrów Szembekowa** (*W rocznicę śmierci Jana Kochanowskiego. Wiersz*, 1884/85, I), **Józef Kościelski** (po matce z Wodzickich; tragedia w trzech aktach wierszem *Arria*, 1874/75, I), **Teresa z Potockich Wodzicka**, synowa Henryka Wodzickiego (krypt. **T. W.**, wiersze: *W rocznicę śmierci Jana Kochanowskiego* 1884/85, I; *Dwie drogi*, 1890/91, II), wreszcie „arystokraci ducha”, romantycy – **Józef Bohdan Zaleski** (*Do młodych poetek polskich*, 1866/67, III; *Z niewydanych wierszy*, 1888/89, IV) i **Antoni Edward Odyniec** (dramat historyczny *Jerzy Lubomirski czyli wojna domowa w Polsce, cz. II*, 1870/71, II; krypt. **A. E. O.**, *Do*

6 „Przegląd Polski” wychodził w nakładzie 500 egz. Każdy zeszyt miał objętość przynajmniej 10 arkuszy i kosztował 1 zł 50 c., za ogłoszenia, reklamy itp. klienci płacili 6 c. od wiersza. Koszt druku jednego zeszytu w 1913 roku wahał się w granicach 600–900 k. (łącznie z papierem). Tarnowski ze swoich środków corocznie dopłacał (drukarni „Czasu”) 8000 k., pod koniec istnienia periodyku, nie licząc honorariów, było to już ok. 12 000 k. Zob. J. Myśliński, *Z dziejów prasy konserwatywnej w Krakowie przed pierwszą wojną światową. Sprawy finansowania wydawnictw*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1966, t. 5, nr 1, s. 129 i tenże, *Prasa polska w Galicji w dobie autonomicznej (1867–1918)*, [w:] *Prasa polska 1864–1918*, red. J. Łojek, Z. Kmiecik, Warszawa 1976, s. 165. Redakcją kierowali kolejno: Stanisław Koźmian (1866–1867), Ludwik Powidaj (1867–1874), Ignacy Skrochowski (1874–1881), Stanisław Tarnowski (1881–1885), Jerzy Mycielski (od 1885).

7 Sztukę wystawiono w Teatrze Krakowskim 9 kwietnia 1867 roku w obsadzie: Helena Modrzejewska (Honorata), Feliks Benda (Pułkownik) i Zygmunt Bogucki (Służący).

8 Komedia dedykowana „Hrabiemu Stanisławowi Tarnowskiemu, Profesorowi Uniwersytetu Jagiellońskiego, w dowód najszczerzej przyjaźni”.

Tomasza Zana, w dzień imienin, 1874/75, II; *Jeszcze Polska nie zginęła*, 1884/85, III; *Na obchód rocznicy śmierci Adama Mickiewicza*, 1881/82, II).

Niemalą grupę tekstów literackich, opublikowanych w krakowskim periodyku stanowią **dzieła anonimowe lub podpisane pseudonimami, o trudnej do ustalenia atrybucji**⁹ (wiersze: **O***, *Grzech i skrucha, fakt prawdziwy*, 1869/70, II; **Feliks Ornis**, *Niewinne zaloty. Obrazek dramatyczny w 2 aktach*, 1870/71, III; *** *Bóg z tobą* i przeróbka wiersza Asnyka *Między nami nic nie było*, 1890/91, III; *Marta Korwin. Powieść*, 1869/70, IV, 1870/71, I; *Wierny do grobu. Z pamiętnika Sybilli*, 1874/75, III; *Sama jedna. Powiastka*, 1875/76, III; **Nagoda** (Irena Mrozowicka?), *Mój biedny Jaś. Obrazek*, 1885/86, IV; **Nemo** (Edward Lubowski?), *Vorrei morir! Nowela*, 1886/87, IV; *Karta z dni powszednich szlacheckiego dworu*, 1888/89, IV; *Z własnej winy. Powieść*, 1890/91, I, II).

Warto też wspomnieć o zaistnieniu w „Przeglądzie Polskim” **spółek autorskich**, takich jak: **Tarnowski i Władysław Ludwik Anczyc** (*Wędrowki po Galilei. Komedja nieprzyjęta na deski*, 1872/73, IV), **Włodzimierz Zagórski i Antoni Zaleski** (*Pan Radca. Powieść*, 1890/91, III, IV). Szczególnie ciekawym przykładem autorskiej współpracy są dwie powieści-romanse: *Prawie powieść (Zbiór listów)* (1867/68, III, IV) i *Kosze i koszyki* (1869/70, II, III, IV), ogłoszona pod pseudonimem Światowid. Pierwsza, złożona z 28 listów autorstwa: Cecylii M., Augusta T., Alberta M., księżnej Gertrudy O., kasztelana Stanisława R., marszałka Kazimierza N. i Laury, a anonsowana w przedmowie jako zbiór „listów pierwotnie do druku nieprzeznaczonych” nadesłany do redakcji przez Edwarda Rembowskiego¹⁰, w rzeczywistości jest dziełem grupy osób blisko związanych z „Przeglądem Polskim”. W egzemplarzu czasopisma przechowywanym w Bibliotece Jagiellońskiej (sygn. 103093) znajduje się dopisek ołówkiem, być może ręką Tarnowskiego (pisownia oryginalna): „Listy Cecylii M. pisała **Anna z Mycielskich Lisicka**; listy Alberta M., księżnej Gertrudy O. i marszałka N. **Stanisław Tarnowski**; listy Augusta T. i Laury **Henryk Wodzicki**, listy kasztelana R. **Ludwik Wodzicki**”, a poniżej (na dole strony): „Pisane na wzór słynnej powieści *La croix de Berny*, której autorami: Pani de Girardin, Teofil Gauthier, Juliusz Sandeau i Mary”¹¹. *Kosze i koszyki* z kolei, powieść po części epistolarną (listy uczestników perypetii miłosnych: Gryzeldy, Karoliny, Hieronima, Janusza i Alfreda), napisali: **Tarnowski**,

9 Przy ustalaniu nazwisk autorów publikujących pod pseudonimami wykorzystano: *Słownik pseudonimów pisarzy polskich: XV w.–1970 r.*, t. I–III, t. IV: *Nazwiska*, oprac. zespół pod red. E. Janowskiego, Wrocław 1994–1996, *Bibliografię polską XIX stulecia* Karola Estreichera i *Bibliografię literatury polskiej „Nowy Korbut”*, a także źródła archiwalne z epoki.

10 Powieść funkcjonuje w spisie treści i bibliografiach zawartości „Przeglądu Polskiego” jako autorstwa Edwarda Rembowskiego (zob. *Spis przedmiotów zawartych w 80 tomach „Przeglądu Polskiego” od 1 lipca 1866 r. do 1 czerwca 1886 r.*, zestawił J. Pieniążek, Kraków 1886, s. 28 i *Spis przedmiotów zawartych w stu tomach „Przeglądu Polskiego” 1866–1891*, zestawiał M. Stankiewicz, Kraków 1891, s. 39).

11 Chodzi o powieść epistolarną *La Croix de Berny* autorstwa Delphine de Girardin, Théophile’a Gautiera, Jules’a Sandeau, Josepha Méry’ego, wydanej w Paryżu w 1846 roku.

Koźmian, Lisicka i Henryk Wodzicki¹². Obie powieści nie należą do udanych i z racji swojej genezy mogą być zaliczane do „zabaw literackich”¹³.

Listę autorów publikujących na łamach „Przeglądu Polskiego” teksty literackie uzupełniają nazwiska twórców sporadycznie parających się literaturą, drukujących w krakowskim periodyku incydentalnie lub których talent literacki i ewentualnie dalsza współpraca z miesięcznikiem, z powodu np. przedwczesnej śmierci, nie zdołały się w pełni rozwinąć: **Józefy Wrońskiej** (*Cioteczka. Powieść*, 1867/68, I), **Leona Kaplińskiego** (*Ufność bez granic. Przysłowie dramatyczne w 1 akcie*, 1871/72, III; zm. 1873), **Artura Bartelsa** (*Z teki. Cztery poematy*, 1874/75, III; jednoaktówka *Goście. Obrazek z życia wiejskiego* 1874/75, IV); **Paulina Świącickiego**¹⁴ (*Posadnica Marta. Dramat historyczny w 5 aktach*, 1876/77, II; zm. 1876), **Stefanii Chłędowskiej** (krypt. **Z. D.**, *Pierwsza próba. Powieść*, 1876/77, II, III; *Jaś jakich wielu. Nowela*, 1877/78, III), **Kazimierza Chłędowskiego**¹⁵ (pseud. **Ignotus**, *Zwierciadło głupstwa*

12 Kazimierz Chłędowski przypisuje autorstwo powieści Lisickiej. Tak pisze o powodzeniu tego utworu: „[...] bezimiennie wychodząca powieść *Kosze i koszyki* pani Lisickiej zrobiła niemałą »Przeglądowi« reklamę, ale tylko w Krakowie i towarzystwie mniej lub więcej zajmującym się Sanguszkami, Potockimi i ich klientelą, albowiem w osobistościach w tej powieści występujących wskazywano sobie tych lub owych znajomych z towarzystwa, a przede wszystkim w bohaterce romansu widziano piękną księżnę Helenę Sanguszkównę z Gumnick”. (K. Chłędowski, *Pamiętniki*, t. I: *Galicja (1843–1880)*, wyd. 2 uzupełnione, do druku przygotował, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot, Kraków 1957, s. 201).

13 Zob. H. Markiewicz, *Zabawy literackie dawne i nowe*, Kraków 2003, s. 130.

14 Świącicki (pseud. Paulin Stachurski, Łozowski) pochodził z rodziny szlacheckiej osiadłej na Kijowszczyźnie. Kształcił się w liceum kamienieckim i na Uniwersytecie Kijowskim. Uczestniczył w powstaniu styczniowym, po jego klęsce osiadł we Lwowie. Debiutował w 1865 roku „powieścią ukraińską” *Przed laty*. Uprawiał prozę, dramaty i publicystykę, był tłumaczem, nauczycielem gimnazjalnym, aktorem, działaczem kulturalno-oświatowym i, jak zauważa Aneta Mazur („*Na Ukrainie za owych dobrych czasów*” – „*Przed laty. Powieść ukraińska*” *Paulina Świącickiego*, „*Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria*” 2020, t. 20, s. 219), „ukrainofilem”: „[...] reprezentował rzadki przypadek autentycznej, podwójnej tożsamości etnicznej/narodowej oraz językowej”. Pisał po polsku i po ukraińsku, tłumaczył na język polski m.in. twórczość Tarasa Szewczenki. Umarł przedwcześnie. Opublikowany w „Przeglądzie Polskim” dramat był jednym z ostatnich, jeśli nie ostatnim jego dziełem. Zasługi pisarza na polu relacji polsko-ukraińskich tak po latach przedstawiał „*Kurier Lwowski*” ([anon.] *Narodowcy i radykali ruscy*, „*Kurier Lwowski*” 1891, nr 322, s. 2): „[...] był on może pierwszym Polakiem, który zwrócił uwagę Polaków galicyjskich na konieczność bliższego poznania Rusinów w ich życiu wewnętrznym, umysłowym, na konieczność odnoszenia się do nich jak do braci, na ważność dobrych stosunków z Rusinami dla całej przyszłości obu narodów”.

15 Chłędowscy mieszkali we Lwowie w latach 1873–1880, potem przenieśli się do Wiednia. Powieść satyryczna *Zwierciadło głupstwa* jest ostatnią powieścią Kazimierza, który porzucił beletrystykę na rzecz studiów z zakresu estetyki (*Album fotograficzne* i wcześniejsze powieści publikował w postępowym „*Kraju*”, współpracę w „*Przeglądzie Polskim*” rozpoczął na początku lat 70. publikacją *Szkiców z Włoch*). W *Zwierciadle głupstwa* dostrzeżono „sylwetki polityków, ożywione realiami podchwyconymi przez autora w austriackiej praktyce parlamentarnej i aluzjami do stosunków panujących w monarchii” (R. Skręt, *Kazimierz Chłędowski*,

1876/77, IV, 1877/78, I, II), **Zygmunta Przybylskiego**¹⁶ (*Na południu i północy. Nowela*, 1879/80, III), **Juliana Horaina** (*Szorobora. Humoreska talmudyczna ze wspomnień młodocianych*, 1881/82, II; farsa sceniczna *Księżyc i poeci*, 1882/83, IV), **Adama Rządewskiego** (*Pierwszy romantyk. Opowiadanie z przeszłości*, 1881/82, III, IV, 1882/83, I; *Ostatni krzyżowcy. Opowiadanie z czasów Jana III*, 1883/84, I, II, III, IV, zm. 1885), **Władysława Pilata** (*Z dziennika Kazimierza. Nowela*, 1885/86, II), **Ludomira Germana** (*Pamięci Józefa Szujskiego. Wiersz napisany z okoliczności odsłonięcia pomnika jego w Tarnowie, śpiewany tamże z muzyką Władysława Żeleńskiego*, 1885/86, IV), **Zofii Kowerskiej**¹⁷ (*Z prawdziwego zdarzenia*, 1888/89, II; *Timeo Danaos. Powieść* 1889/90, II, III), **Kajetana Abgarowicza** (pseud. **Abgar-Sołtan**, *Kolia Rokitin. Szkic*, 1888/89, III), **Stanisława Pileckiego**¹⁸ (*Stój chwilo! Powieść*, 1888/89, IV, 1889/90, I), **Jadwigi Wittówny** (*Inne czasy*, 1890/91, I).

W zakresie literatury trudno mówić o stałej współpracy z „Przeglądem Polskim” choćby wąskiej grupy autorów. W latach 1866–1891 tylko nieliczni opublikowali na jego łamach więcej niż jeden utwór, w większości byli to literaci związani z redakcją i zamieszczający w periodyku także inne teksty: publicystykę społeczno-polityczną, studia historycznoliterackie, krytykę artystyczno-literacką i teatralną (np. **Szujski**, **Tarnowski**, **Asnyk** [lata 1873/74–1878/79], **Lisicka**, **Kapliński**), szkice z podróży (np. **Chłędowski**, **Lisicki**), życiorysy postaci historycznych (np. **Kapliński**, **Szujski**, **Tarnowski**) czy wspomnienia pośmiertne (np. **Szujski**, **Tarnowski**).

[w:] *Obraz literatury polskiej*, t. III: *Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu*, red. J. Kulczycka-Saloni, H. Markiewicz, Z. Żabicki, Warszawa 1969, s. 396–397). Szczegółową analizę powieści przedstawia Urszula Kowalczuk w artykule *Kazimierz Chłędowski i zapomniane aspekty galicyjskiego śmiechu. Rekonesans*, „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2013, nr 1–2 (36), s. 325–344. Stefania umarła w 1884 roku, w wieku 34 lat.

¹⁶ W 1884 roku Przybylski przeniósł się do Warszawy. Publikował m.in. w „Wieku” i „Słowie”.

¹⁷ Kowerska była przez matkę spokrewniona z Koźmianami.

¹⁸ Twórczość Pileckiego przedstawił Tomasz Sobieraj w artykule *Przypomnieć powieściopisarza. Casus Stanisława Pileckiego*, [w:] *Literatura niewyczerpana. W kręgu mniej znanych twórców polskiej literatury lat 1863–1914*, red. K. Fiołek, Kraków 2014, s. 237–247. *Stój chwilo!* jest najwcześniej datowaną powieścią Pileckiego (spośród czterech o ustalonym autorstwie). O jego życiu niewiele wiadomo. Był synem Jana Pileckiego, lekarza, a od 1846 roku także naczelnego inspektora zakładu zdrojowego w Druskiennikach, filantropa i społecznika, przyjaciela Elizy Orzeszkowej. Jan jako lekarz przez lata opiekował się pisarką, był przy śmierci jej siostry, zmarłej w dzieciństwie Klementyny. Przez jakiś czas mieszkał w Grodnie. Orzeszkowa zadedykowała mu powieść *Na dnie sumienia* (zob. A. Kierzek, *Eliza Orzeszkowa u Druskiennickich Wód*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 2011, t. 74, s. 67–72). Stanisław również przyjaźnił się z autorką *Nad Niemnem*, bywał gościem w jej domu (jego wizyty odnotowała pisarka w dzienniku *Dnie*, zob. E. Orzeszkowa, *Dnie*, oprac. I. Wiśniewska, Warszawa 2001, s. 160 i 190, przyp. 58). W 1901 roku wziął udział w konkursie „Miesięcznika Kuriera Polskiego” *Jaka z wad naszego narodu szkodzi nam najwięcej i jakie są środki jej wyłączenia?*, w którym prace konkursowe oceniali Ignacy Baranowski, Bolesław Prus, Kazimierz Kaszewski, ks. Jan Gralewski i Orzeszkowa. Na konkurs wpłynęło ponad sto prac, Stanisław Pilecki otrzymał trzecią lokatę (autorka *Nad Niemnem* wystawiła jego rozprawie najwyższą notę, zob. E. Orzeszkowa, dz. cyt., s. 241, przyp. 29 i 257, przyp. 177).

liczną grupę wśród osób publikujących w periodyku stanowiły kobiety: na 59 tekstów (pomijając 12 anonimowych lub o niepewnym autorstwie i 2 teksty współautorskie z udziałem Lisickiej) 13 było ich autorstwa (co stanowi 22% wszystkich utworów literackich). Okazjonalnie w piśmie publikowano dzieła twórców spoza kordonu. Tematyka drukowanej na łamach pisma literatury odpowiadała jego profilowi politycznemu i światopoglądowemu¹⁹. Dominowała proza obyczajowa (w nurcie biedermeierskim, propagująca ideały pracy organicznej i tradycyjny, patriarchalny porządek społeczny), w dalszej kolejności dramaty (tragedie, komedie) i poezja. Szczególne miejsce przypadło satyrze i farsie, obierającym sobie za cel stosunki galicyjskie (nie wyłączając paszkwilu *Teka Stańczyka* z jego „literackością”). Do literatury bieżącej dochodziły dzieła ogłoszone po raz pierwszy lub przedrukowywane już po śmierci ich autorów: **Juliusza Słowackiego** *Ustęp z „Podróży na Wschód”* (1867/68, III), **Stefana Witwickiego** (*Do sosny polskiej w ogrodzie Chatenayroux [!] niedaleko Poitiers. Wiersz improwizowany przez Mickiewicza 1847, 1872/73, II*, błędnie przypisany twórcy *Pana Tadeusza*), **Juliana Ursyna Niemcewicza** (*Nasze przebiegi. Ekloga dramatyczna, ze wstępem O.*, 1872/73, IV), **Franciszka Wężyka** (*Do A. Mickiewicza po wydaniu „Wallenroda” w Petersburgu i w czasie pobytu jego we Włoszech (1828-1829), Wiersz na zamknięcie pisarskiego zawodu, 1874/75, III*, oprac. Hugo Zathey), **Aleksandra Fredry** (*Z literackiej spuścizny: Mój pacierz, Do Jędrzeja, 1876/77, III*), **Adama Mickiewicza** (*Nieznane wiersze: [inc.] Broń mnie przed sobą samym, Gęby za lud krzyczące, Pytasz, za co Bóg trochę sławy mnie ozdobił*, wydał Józef Kallenbach, 1888/89, III), **Józefa Bohdana Zaleskiego** (*Do młodych poetek polskich, 1866/67, III; Z niewydanych wierszy, 1888/89, IV*), **Kajetana Koźmiana** (obszerny zbiór pt. *Różne wiersze*, wydał i wstępem zaopatrzył Stanisław Tarnowski, 1881/82, I).

II. Przekłady. Fragment *Konfederatów barskich* Mickiewicza w tłumaczeniu Olizarowskiego otwiera listę przekładów z literatury pięknej ogłoszonych na łamach „Przeglądu Polskiego” w latach 1866–1891. Tłumaczono przede wszystkim klasykę, od Homera po Goethego. Wśród współpracujących z periodykiem tłumaczący znaleźli się: **Lucjan Siemieński** ([Homer], *Odyseja. Pieśń VI i VII wierszem*, 1866/67, I; Teokryt, *Idylla (Syrakuzanki)*, 1874/75, II), **Gustaw Ehrenberg** (William Szekspir, *Zimowa [o]powieść*, 1870/71, IV), **Paweł Popiel** (krypt. E. C., [Homer], „*Iliada*”. *Księga I, próba przekładu wierszem miarowym*, ze wstępem Hugona Zatheya, 1874/75, III; ks. VI, 1875/76, IV; ks. XV, 1878/79, I), **Wiktor Baworowski** (pseud. **Wiktor z Baworowa**; George Byron, *Ustęp z drugiej pieśni Don Juana*, 1876/77, III; *Don Juan. Pieśń III*, 1877/78, I), **Ludomir German** (*Nibelungów niedola. Pieśń II*, 1877/78, II), **Hugo Zathey** (Johann Wolfgang Goethe, *Pieśni i ballady wybrane*, 1878/79, I), **Józef Szujski** (Ajschylos, *Persowie*, 1878/79, IV), **Wojciech Dzieduszycki** (Sofokles, *Król Edyp*, 1879/80, II), **Józef Paszkowski** (Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, 1881/82, I, II, III, IV, 1882/83, I), **Juliusz Ossowski** (Christian Donalitus, właśc. Kristijonas Donelaitis, *Rok. Poemat sielski w czterech pieśniach*, 1882/83, III), **Teofil Ziemia** (Johann Wolfgang

19 O programie społeczno-politycznym „Przeglądu Polskiego” zob. A. Dziadzio, *Spółeczne i polityczno-ideowe oblicze „Przeglądu Polskiego” w latach 1866–1870*, „Studia Historyczne” 1988, nr 2, s. 191–215.

Goethe, *Herman i Dorota*, 1883/84, III, 1884/85, I, II), **B. T. (Wasył Barwinek**, właśc. **Włodzimierz Barwiński**, ukr. *Володимир Барвінський*, *Skoszony kwiat. Wyjątek z galicyjskich obrazków. Powieść*, tłumaczona z ruskiego (ukraińskiego), skrócona przez S.[tanisława]. T.[arnowskiego], 1884/85, II²⁰), **Edward Porębowicz** (Calderon de la Barca, *Tajna krzywda – skryta zemsta. Dramat*, 1887/88, III), **Ludwika Rouher** (właśc. **Louise de Baulny**, *Romans profesora. Powieść*, tłumaczenie na język polski autorki, 1890/91, II, III), **Stanisław Tarnowski** (Julian Klaczko, *Wieczory florenckie*, cz. II, III, IV, 1879/80, III, IV). Publikacja przekładu – całości lub części tłumaczonego dzieła – w „Przeglądzie Polskim” niemal zawsze poprzedzała wydanie książkowe. W recenzjach i kronikach bibliograficznych odnotowywano też niektóre przekłady polskiej literatury na języki obce, np. Mickiewicza.

III. Recenzje. Wedle obliczeń Małgorzaty Korczyńskiej-Derkacz, przeprowadzonych na podstawie *Spisu przedmiotów zawartych w stu tomach „Przeglądu Polskiego” 1866–1891* Maurycego Stankiewicza, *Kronika literacka* stanowiła aż 57,8% wszystkich treści zamieszczonych w periodyku²¹. Oceniano książki w języku polskim i w językach obcych (m.in. niemieckim, francuskim, rosyjskim, angielskim, czeskim, ukraińskim, łacińskim, greckim, włoskim i hiszpańskim), z zakresu literatury, literaturoznawstwa, historii i historii sztuki, ekonomii, prawa, historii Kościoła, filozofii, polityki, geografii, archeologii, nauk przyrodniczych, gospodarstwa, oświaty i socjologii. Łącznie w ramach *Kroniki literackiej* ocenie poddano 1575 pozycji²², do tego dochodziły omówienia książek zamieszczane poza działem recenzji, jako osobne, nierzadko bardzo obszernie studia (np. Tarnowskiego o Henryku Sienkiewiczu). Skład osobowy grona recenzentckiego nie był stały, recenzentów dobierano adekwatnie do tematyki dzieł podlegających ocenie (np. publikacje historyczne były recenzowane przez historyków). Oglądowi poddawano bieżący rynek książki – od dzieł naukowych i popularnonaukowych po literaturę piękną, edycje krytyczne źródeł, albumy, słowniki i encyklopedie, podręczniki. W 100 pierwszych numerach pisma w ramach *Kroniki literackiej* literaturę piękną oceniali m.in. **Szujski** (1866/67 do początku lat 70.), **Tarnowski** (1867/68–1890/91, sporadycznie), **Ludwik Powidaj**

20 Powieść zawiera wątki autobiograficzne. Redakcja opatrzyła jej tekst swoim komentarzem i przedmową tłumacza. Tak uzasadniano wybór powieści i strategię przyjętą przy jej skracaniu: „I w tym jest, naszym zdaniem, pierwiastek najciekawszych powieści ruskich: mówią one swobodnie to, co ten świat myśli o sobie, jak pojmuje swoje położenie i ideały, jak sądzi swoich dzisiejszych i cokolwiek dawniejszych reprezentantów. Obserwacja zaś doprowadza do wniosków ciekawych i ważnych. Dlatego skracając i streszczając przydługą powieść, strzegliśmy się pilnie, by nie tykać i nie zmieniać w niczym tych jej ustępów, w których dają się poznać polityczne autora pojęcia”. Redakcja zastrzegła równocześnie, że w wielu miejscach nie podziela ukazanych w powieści postaw czy poglądów: „[...] nie może nam być sympatyczny bohater, który z zapałem wspomina hetmana Bohdana [Chmielnickiego], a nie widzi, iżby »podziała na katolicką i prawosławną miał pociągać za sobą jakieś w narodowym życiu Rusi różnice«” (s. 176).

21 M. Korczyńska-Derkacz, *Typy informacji o książce w krakowskim czasopiśmie „Przegląd Polski” (1866–1914)*. (Komunikat), [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki w XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001, s. 494.

22 Tamże.

(1870/71–1876/77, początkowo jako **L. P.**), **Stanisław Koźmian** (1870/71, 1876/77), **Anna z Mycielskich Lisicka** (pseud. **A. M. L.**, 1873/74, 1884/85–1890/91), **Hugo Zathay** (1874/75–1880/81, z przerwami, okazjonalnie), **Konstancja Morawska** (1877/78–1878/79 pod pseudonimem **Roman Nałęcz**; 1883/84, 1888/89–1890/91), **Maurycy Mycielski** (1886/87–1887/88 jako **M. K. M.**), **P. M.** (autor niezidentyfikowany, 1886/87–1889/90), **Konstanty Maria Górski** (1887/88), **A. K.** (autor niezidentyfikowany, 1888/89, III), **N.** (autor niezidentyfikowany, 1888/89, III), **Maria z Gniewoszów Horsdorfowa** (1888/89–1889/90 jako **Marian Rawicz**). Część recenzji ukazała się anonimowo, co uniemożliwia sporządzenie dokładnych statystyk udziału poszczególnych recenzentów w *Kronice literackiej*.

Wśród utworów, które zrecenzowano na łamach *Kroniki literackiej*, twórczość pozytywistów zza kordonu pojawia się sporadycznie. Dominowała literatura galicyjska, dzieła: **Ancyca** (*Emigracja chłopska*, rec. Koźmian, 1876/77, II), **Asnyka** (*Walka stronnictw*, rec. anon., 1869/70, I; *Poezje*, t. 2, rec. Tarnowski, 1872/73, II; *Przyjaciół Hioba*, rec. Zathay, 1879/80, IV), **Bałuckiego** (*Młodzi i starzy*, rec. Szujski, 1866/67, III; *Radcy pana radcy*, rec. Tarnowski, 1868/69, IV; *Życie wśród ruin*, rec. anon., 1870/71, I; *O kawał ziemi*, rec. Powidaj, 1872/73, II; *Zakłęte pieniądze*, rec. Powidaj, 1875/76, I), **Bełcikowskiego** (*Patriarcha*, rec. Powidaj, 1872/73, IV), **Władysława Bełzy** (*Abecadlnik w wierszykach dla starszej dziatwy polskiej*, rec. anon., 1870/71, I), **Błazińskiego** (*Nowe humoreski*, rec. Tarnowski, 1884/85, IV), **Witolda Franciszka Dunin-Borkowskiego** (*Stosunki rodzinne*, rec. Powidaj, 1870/71, IV), **Chłędowskiego** (*Po nitce do kłębka*, rec. Powidaj, 1872/73, I; *Sylwetki*, rec. Powidaj, 1875/76, IV), **Chłędowskiej** (*Nowele i szkice*, rec. Tarnowski, 1884/85, IV), **Stanisława i Leona Chrzanowskich** (*Pułascy*, rec. anon., 1873/74, I), **Leona Chrzanowskiego** (*Przyszłość*, rec. anon., 1873/74, I), **Józefa Ciechońskiego** (*Parycjusz*, rec. anon., 1870/71, II; *Zła wróżba*, rec. Powidaj, 1872/73, III), **Maurycego Dzieduszyckiego** (*Powieść z dawnych czasów*, rec. Szujski, 1867/68, III), **Wojciecha Dzieduszyckiego** (*Fantazje*, rec. Powidaj, 1870/71, IV; *Ateny*, rec. Tarnowski, 1877/78, I; *Baśń nad baśniami*, rec. Tarnowski, 1889/90, I; *Listy ze wsi*, t. I, rec. Tarnowski, 1889/90, IV); **Marii Gumplowiczowej** (pseud. **Felicjan Gryf**, *Czarna nić*, rec. Powidaj, 1874/75, II), **Adama Honorego Kirkora** (*Obrazki litewskie*, rec. Powidaj, 1873/74, III), **Mariana Kochanowskiego** (*Pieśni*, rec. anon., 1869/70, II), **Bronisława Komorowskiego** (*Krok*, rec. Powidaj, 1873/74), **Władysława Koziębrodzkiego** (*Hrabia Marian*, rec. anon., 1869/70, II; *Po ślubie*, rec. anon., 1870/71, II), **Stanisława Koźmiana** (*Pisma wierszem i prozą*, t. I, rec. anon., 1870/71, I), **Adama Krechowickiego** (*Starosta Zygwułski*, rec. Mycielski, 1887/88, I; *Zmarnowani*, rec. Horsdorfowa, 1888/89, II), **Jana Lama** (*Panna Emilia*, rec. anon., 1869/70, I; *Dzieła*, 1884/85, IV), **Anny Lisickiej** (*Wielki los*, rec. Koźmian, 1870/71, II), **Henryka Lisickiego** (*Serafina*, rec. Tarnowski, 1872/73, III), **Edwarda Lubowskiego** (*Aktorka*, rec. Tarnowski, 1870/71, IV), **Władysława Łozińskiego** (*Pierwsi Galicjanie*, rec. Szujski, 1867/68, II; *Legionista*, rec. anon., 1869/70, III; *Opowiadanie Wita Narwoja*, rec. Powidaj, 1872/73, IV), poemat *Niewolnik* wydany w Krakowie bezimiennie (rec. anon., 1871/72, III), **Feliksa Odrowąża** (*Kilka piosnek z przeszłości*, rec. anon., 1869/70, II), **Władysława Ordona** (właśc. **Władysław Szancer**, *Poezje*, rec. anon., 1869/70, III), **Wincentego Pola** (*Pieśń o domu naszym*,

rec. Szujski, 1866/67, II; *Powódź*, rec. Szujski, 1867/68, III; *Legendy o św. Janie Kantym*, rec. Szujski, 1867/68, IV; *Rok myśliwca*, rec. anon., 1869/70, III; *Z życia natury*, 1869/70, I; *Obrazy z życia i natury*, rec. anon., 1870/71, III; *Pan Starosta Kiślacki*, rec. Powidaj, 1872/73, IV), **Wincentego Rapackiego** (*Hanza*, rec. Morawska, 1890/91, I), **Walerii Soleckiej** (*On i ona*, rec. Lisicka, 1889/90, IV), **Zygmunta Sarneckiego** (*Nowele*, rec. Lisicka, 1888/89, III), **Suffczyńskiego** (pseud. **Bodzantowicz**, *Rodzina konfederatów*, rec. anon., 1869/70, I), **Juliusza Starkła** (*Zacni ludzie*, rec. Powidaj, 1870/71, III), **Szembekowej** (*Wiersze różne*, rec. Morawska, 1887/88, I), **Szujskiego** (*Dzieła*, ser. I, t. I–V, rec. Tarnowski, 1885/86, I, III; 1886/87, II, IV; 1887/88, III; t. VI, rec. Tarnowski i Morawski, 1888/89, III; t. VII, rec. Tarnowski, 1889/90, I), **Święcickiego** (pseud. **Paulin Stachurski**, *Opowiadanie stepowe*, rec. Powidaj, 1870/71, IV; *Wycieczka w Pieniny*, rec. anon., 1869/70, II), **Józefa Tretiaka** (*Królewska para*, rec. Powidaj, 1870/71, III; *Pamiętniki Daniela*, rec. Powidaj, 1873/74, II), **Jana Kantego Turskiego** (*Nieszczęsny legat*, rec. Powidaj, 1870/71, IV), **Stefanii Ulanowskiej** i **Alfreda Szczepańskiego** (*Na ojcowiznie*, rec. Morawska, 1890/91, I), **Stanisława Witkiewicza** (*Na przelęczy*, rec. Morawska, 1890/91, IV), **Jana Zachariasiewicza** (*Marek Poraj*, rec. Szujski, 1867/68, III; *Czerwona czapka*, rec. anon., 1869/70, II; *Tajny fundusz*, rec. anon., 1869/70, II; *Porwanie Sabina*, rec. anon. 1869/70, III) i **Antoniego Zaleskiego** (*Poezje*, rec. Szujski, 1866/67, IV).

Ogłoszone w „Przeglądzie Polskim” teksty literackie wraz z recenzjami z *Kroniki literackiej* składają się na panoramę literatury i galicyjskiego rynku wydawniczego, zwłaszcza jeśli idzie okres mniej rozpoznany przez badaczy – koniec lat 60. i początek 70. XIX wieku. Na liście autorów, obok tuzów literatury starszego i młodszego pokolenia, takich jak Pol, Asnyk, Bałucki czy Lam, pojawiają się nazwiska dziś już całkiem zapomniane, których twórczość cieszyła się krótkotrwałą popularnością lub pozostała znana jedynie lokalnie. Część recenzowanych dzieł to pierwsze próby literackie, mniej lub bardziej udane. Poza powieściami, dramataми czy poezją niemałą grupę dzieł poddawanych w „Przeglądzie Polskim” krytyce stanowiły wspomnienia, pamiętniki, beletryzowane biografie i szkice historyczne, wreszcie – wznowienia i pierwsze wydania dzieł dawnych. Z pisarzy spoza Galicji pierwszeństwo przypadło **Marii Rodziewiczównie** (*Dewajtis*, rec. N.²³, 1888/89, III; *Kwiat lotosu*, rec. Morawska, 1889/90, I; *Ona*, rec. Morawska, 1890/91, I; *Błękitni*, rec. Tarnowski, 1890/91, I; *Szary proch*, rec. Tarnowski, 1890/91, II; *Hrywda*, rec. Morawska, 1890/91, IV; *Nowele*, rec. Morawska, 1890/91, III, IV), która w zakresie beletryzacji powieściowej zdeklasowała nawet **Józefa Ignacego Kraszewskiego** (*Tułacze*, t. I, rec. Szujski, 1867/68, III; t. III, rec. anon., 1870/71, I; *Zagadki*, t. I–II, rec. anon., 1869/70, I; *Piękna pani*, rec. Powidaj, 1870/71, IV; *Kosa i kamień. Przysłowia dramatyczne*, rec. Powidaj, 1872/73, IV; *Warszawa w 1794 r.*, rec. Powidaj, 1873/74, III; *Powrót do gniazda*, rec. Powidaj, 1874/75, III; *Roboty i prace*, rec. Powidaj, 1875/76, III; ponadto *Rachunki, Polska w czasie trzech rozbiorów* i *Program Polski*). Z dzieł należących do kanonu literatury pozytywistycznej (spoza kordonu) zrecenzowano nieliczne: **Bolesława**

23 W Spisie przedmiotów zawartych w stu tomach „Przeglądu Polskiego” 1866–1891 Maurycego Stankiewicza (dz. cyt.) autorstwo przypisane (raczej błędnie) Lisickiej.

Prusa *Placówkę* (rec. Górski, 1887/88, II) i *Lalkę* (rec. Lisicka, 1889/90, IV), **Elizy Orzeszkowej** *Meira Ezofowicza* (rec. Morawska, 1878/79, III), *Nad Niemnem* (rec. Lisicka, 1888/89, III), *Chama* (rec. Tarnowski, 1889/90, II) i *W zimowy wieczór* (rec. P. M., 1889/90, II), **Marii Konopnickiej** *Moich znajomych* (rec. Morawska, 1890/91, I), **Walerii Marrené-Morzowskiej** *Nemezys* (rec. Powidaj, 1871/72, IV), **Walerego Przyborowskiego** *Hindę* (rec. anon. 1869/70, II) i *Wspomnienia ułana* (cz. I, rec. Powidaj, 1873/74, IV), **Adolfa Dygasińskiego** *Listy z Brazylii* (rec. K. Morawska, 1890/91, IV), **Hajoty** *Poezję* (rec. Tarnowski, 1883/84, III), **Sienkiewicza** *Ogniem i mieczem* (rec. Tarnowski, 1883/84, IV; wyd. 2, rec. Tarnowski 1884/85, II) i *Pisma* (t. IV, rec. August Sokołowski, 1880/81, III), **Marii Szeligi** (właśc. **Maria Loevy**, p. v. **Czarnowska**) *Na przebój* (rec. Lisicka, 1890/91, I). Z autorów starszego pokolenia pojawili się: **Deotyma** (*Polska w pieśni*, rec. Tarnowski, 1886/87, III; *Branki w jasyrze*, rec. Tarnowski, 1890/91, II), **Paulina Wilkońska** (*Dziś*, rec. anon., 1869/70, IV; *Kazimira*, rec. anon., 1869/70, IV; *Irena*, rec. Powidaj, 1870/71, III, *Moje wspomnienia o życiu na prowincji*, rec. Powidaj, 1874/75, IV), **Zygmunt Kaczkowski** (*Abraham Kitaj*, rec. Mycielski, 1886/87, III; *Olbrachtowi rycerze*, rec. A. K., 1888/89, III), **Teofil Lenartowicz** (*Ze starych zbroic*, rec. anon., 1869/70, II; *Echa nadwiślańskie*, rec. Powidaj, 1871/72, III; ponadto *Listy o Mickiewiczu*, rec. Zathey, 1874/75, III), **Felicjan Faleński** (wyd. bezimiennie *Sponad mógł*, rec. anon., 1870/71, I), **Teodor Tomasz Jeż** (*Żarnica*, rec. Powidaj, 1873/75, II; *Ofiary*, rec. Powidaj, 1874/75, II; *Lat temu dwieście*, rec. Mycielski, 1887/88, II), **Aleksander Groza** (*Twardowski*, rec. Powidaj, 1873/74, II). Listę zamykają: **Stanisław Grudziński** (*Nowele*, rec. Mycielski, 1886/87, IV), **Czesław Jankowski** (*Poezje*, rec. Zathey, 1880/81, IV; *Poezje*, rec. Tarnowski, 1883/84, IV), **Julian Wieniawski** (pseud. **Jordan**, *Wędrówki delegata*, rec. Powidaj, 1874/75, I), **Klemens Junosza** (właśc. **Klemens Szaniawski**, *Wilki i inne szkice i obrazy*, rec. Horsdorfowa, 1889/90, I), **Józef Kościelski** (*Władysław Biały, książę Gniewkowski*, rec. Powidaj, 1873/74, III), **Wincenty Kosiakiewicz** (*Druty telegraficzne*, rec. Morawska, 1890/91, I), **Natalia Korwin-Szymanowska** (pseud. **Anatol Krzyżanowski**, *Dwa prądy*, rec. Lisicka, 1890/91, III), **Jan Chrzyciel Motty** (*Wojna o pannę*, rec. Powidaj, 1870/71, III), **Aleksander Mańkowski** (*Pan Wojciech*, rec. Morawska, 1889/90, I; *Hrabia August*, rec. X, 1890/91, II), **Krystian Ostrowski** (pseud. **Henryk Światomir**, *Napoleon XIII*, rec. Powidaj, 1871/72, IV), **Władysław Ordon** (właśc. **Władysław Szencer**, *Poezje*, rec. anon., 1869/70, III), **Adam Rzązewski** (*Opowiadania i studia*, rec. Tarnowski, 1884/85, III), **Władysław Sabowski** (*Rodzina Orskich*, rec. anon., 1869/70, II), **Leonard Sowiński** (*Fragment powieści*, rec. anon., 1869/70, III; *Na Ukrainie*, rec. Powidaj, 1873/74, III), **Józef Wielopolski** (pseud. **Józef Starykoń**, *Opiekun*, rec. anon., 1870/71, II), **Wacław Szymanowski** (*Poezje i dramaty*, rec. Tarnowski, 1884/85, I), **Albert Wilczyński** (*Siostra mojej żony*, rec. Morawska, 1878/79, II).

Pozytywizm interesował środowisko „Przeglądu Polskiego” nie tylko jako program społeczno-literacki, choć, jak pokazuje powyższe zestawienie, sama literatura pozytywistyczna nie znalazła na łamach pisma należytego jej zainteresowania, ustępując pola m.in. literaturze drugorzędnej, biedermeierowskiej lub o profilu konserwatywnym, ale i jako światopogląd czy doktryna filozoficzna. Wśród dzieł recenzowanych

w ramach *Kroniki literackiej* nie zabrakło ważnych dla formacji pozytywistycznej rozpraw, np. *Pomocy własnej Samuela Smilea* (rec. Szujski, 1867/68, II), *Poddaństwa kobiet Johna Stuarta Milla* (rec. anon., 1869/70, IV) i *O prawach kobiet Edwarda Prądzyńskiego* (rec. Powidaj, 1872/73, III). Na gruncie filozoficznym z kolei z pozytywizmem zachodnioeuropejskim rozprawiali się m.in. **ks. Stefan Pawlicki** (*Studia nad pozytywizmem*, 1884/85, III, IV; 1885/86, II, III; 1886/87, I) i **Teofil Ziemia** (*Pozytywizm i jego wyznawcy w dzisiejszej Francji*, 1872/73, I).

IV. Studia historycznoliterackie. Kazimierz Chłędowski, komentując po latach życie społeczno-literackie Krakowa drugiej połowy XIX wieku, tak pisał o „Przeglądzie Polskim”: „[...] nie miał wielu prenumeratorów (600–700), bo publiczności prenumerującej nie było wiele, ale rozchodził się pomiędzy wyborową publicznością, a każdy numer z głośniejszym artykułem Tarnowskiego lub Szujskiego był podawany z rąk do rąk i cały kraj o nim wiedział”²⁴.

Uwagę publiczności przykuwała zwłaszcza publicystyka polityczna i próby ustosunkowania się redakcji do kwestii bieżących, np. w zakresie prawa, ekonomii, gospodarki. Z literaturoznawstwa głośnym echem odbijały się w pierwszej kolejności prace **Tarnowskiego**, przedrukowywane później w formie książkowej, m.in. o Andrzeju Fryczu Modrzewskim, Janie Kochanowskim, Łukaszu Górnickim, Słowackim, Krasińskim, Stefanie Garczyńskim, Fredrze i Sienkiewiczu, a z literatury obcej – Szekspirze. W *Pamiętnikach* Chłędowski zauważał: „Gdy później polityka przez »Przegląd« inicjowana przeszła w krew i w życie społeczeństwa, a Tarnowski widząc, że pismo coraz to mniejsze ma koło czytelników, zrobił zeń rodzaj organu profesorów uniwersytetu krakowskiego, organu, w którym ci panowie mogą umieszczać swe udane i nieudane dzieła”²⁵. Otwarcie się na środowisko naukowe, wbrew temu, co sugeruje Chłędowski, nie tylko z Krakowa i Uniwersytetu Jagiellońskiego, podniosło rangę periodyku jako pisma łączącego politykę i literaturę. W miesięczniku ukazywały się prace poświęcone literaturze dawnej, wyjątkową popularnością wśród badaczy cieszyli się pisarze renesansowi z Kochanowskim na czele, którego 300-setną rocznicę urodzin uczczono w Krakowie 28–30 maja 1884 roku Zjazdem Historyczno-Literackim²⁶ (prace m.in. **Jana Bystronia** (*Geneza fraszki Kochanowskiego „Do Anny”* 1884/85, I), **Michała Bobrzyńskiego** (*Stanowisko polityczne Jana Kochanowskiego*, 1884/85, I), **Józefa Kallenbacha** (*Książka ofiarowana Grzepskiemu przez Kochanowskiego*, 1884/85, I; *Filozofia Jana Kochanowskiego*, 1887/88, III), **Antoniego Małeckiego** (*Jan Kochanowski w młodości*, 1884/85, I), **Kazimierza Morawskiego** (*Z powodu jubileuszu Kochanowskiego, nasze zadania względem literatury polskiej XVI wieku*, 1883/84, I; *Z dziejów odrodzenia w Polsce. Studia i notaty*, 1883/84, III; *Wiadomość o towarzyszach Kochanowskiego w Uniwersytecie Krakowskim*, 1883/84, IV; *Z życia towarzyskiego w epoce Zygmunta Augusta*, 1884/85, I; *Z dworu Zygmunta Starego*, 1886/87, IV),

24 K. Chłędowski, dz. cyt., s. 186–187.

25 Tamże, s. 201. Por. S. Tarnowski, *Słowo wstępne*, „Przegląd Polski” 1890/1900, IV, s. 382–384.

26 Zob. L. Ćwikliński, *Zjazd Historyczno-Literacki im. Kochanowskiego odbyty w Krakowie w d. 28–30 maja 1884 r.*, [w:] *W trzechsetną rocznicę Jana Kochanowskiego 1584–1884*, Kraków 1884, s. 277–304.

Stanisława Windakiewicza (*Życie dworskie Kochanowskiego, przyczynek do biografii poety*, 1885/86, II; *Nacja polska w Padwie 1592–1745*, 1887/88, I; *Bolonia i Polska*, 1887/88, IV; *Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej*, 1890/91, III), a także literatura antyczna (np. **Jan Czubek**, *Liryki greccy w przekładzie*, 1882/83, I; *Liryki greccy doby klasycznej*, 1882/83, II; **Wojciech Dzieduszycki**, *Tragicy greccy*, 1882/83, IV, prace **Morawskiego**), oświeceniowa (m.in. **Walerian Kalinka**, *Pisarze polityczni z epoki Sejmu Czteroletniego*, 1885/86, I; **Roman Pilat**, *Nieznane pismo polityczne Stanisława Konarskiego pt. „Suum cuique”*, 1869/70, II; *O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego 1788–1792*, 1871/72, II, III; prace **Stanisława Tomkowicza**) i romantyczna (m.in. rozprawy **Zatheya**). Z literatury współczesnej na uwagę zasługują zwłaszcza studia komparatystyczne i z dziejów recepcji literatury polskiej na świecie (np. **Ludwika Kurtzmanna** *Poezja polska w Niemczech*, 1881/82, II; **Tomkowicza** *Polacy w świetle najnowszej literatury niemieckiej*, 1885/86, II; **M. P.**, *Powieść angielska o szlachcie w Galicji*, 1888/89, I; **Morawskiej** *Polska i Polacy w angielskiej powieści*, 1878/79, II; *[W]spółczesna powieść społeczna w Anglii*, 1887/88, IV; **Edwarda Porębowicza** *Ruch literacki południowo-zachodniej Europy*, 1888/89, I, II, III, IV). Spis bibliograficzny Stankiewicza, w dziale *Literatura i lingwistyka*, podzielonym na *literaturę polską i powszechną*, odnotowuje łącznie 69 autorów i 170 rozpraw (razem ze sprawozdaniami z pogrzebu Mickiewicza na Wawelu w 1890 roku czy działalności instytucji naukowych, takich jak Akademia Umiejętności w Krakowie).

Kolejne lata „Przeglądu Polskiego” przypadły już na epokę Młodej Polski. Zmieniała się literatura, dziennikarstwo i rynek książki, udział stronnictwa stańczykowskiego w życiu polityczno-społecznym i kulturalnym Galicji. Decyzję o zamknięciu pisma miał podjąć Tarnowski, jeszcze przed wybuchem I wojny²⁷.

Bibliografia

- [anon.] *Narodowcy i radykali ruscy*, „Kurier Lwowski” 1891, nr 322, s. 2.
- Bibliografia literatury polskiej*, „Nowy Korbut”, t. 1-18, Warszawa 1963-2019.
- Chłędowski K., *Pamiętniki*, t. I: *Galicja (1843–1880)*, wyd. 2 uzupełnione, do druku przygotował, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot, Kraków 1957.
- Ćwikliński L., *Zjazd Historyczno-Literacki im. Kochanowskiego odbyty w Krakowie w d. 28–30 maja 1884 r.*, [w:] *W trzechsetną rocznicę Jana Kochanowskiego 1584–1884*, Kraków 1884, s. 277–304.
- Dziadzio A., *Społeczne i polityczno-ideowe oblicze „Przeglądu Polskiego” w latach 1866–1870*, „Studia Historyczne” 1988, t. 31, nr 2, s. 191–215.
- Estreicher K., *Bibliografia polska XIX stulecia*, wyd. 2, t. 1–17, Kraków 1959–2000.
- Kierzek A., *Eliza Orzeszkowa u Druskiennickich Wód*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 2011, t. 74, s. 67–72.

27 Więcej na ten temat zob. J. Myśliński, dz. cyt., s. 129.

- Korczyńska-Derkacz M., *Typy informacji o książce w krakowskim czasopiśmie „Przegląd Polski” (1866-1914). (Komunikat)*, [w:] Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki w XIX i XX wieku, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001, s. 491–498.
- Kowalczuk U., *Kazimierz Chłędowski i zapomniane aspekty galicyjskiego śmiechu. Rekonesans*, „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2013, nr 1–2 (36), s. 325–344.
- Markiewicz H., *Zabawy literackie dawne i nowe*, Kraków 2003.
- Mazur A., „Na Ukrainie za owych dobrych czasów” – „Przed laty. Powieść ukraińska” Paulina Świącickiego, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria” 2020, t. 20, s. 209–221.
- Myśliński J., *Prasa polska w Galicji w dobie autonomicznej (1867–1918)*, [w:] *Prasa polska 1864–1918*, red. J. Łojek, Z. Kmiecik, Warszawa 1976, s. 177–201.
- Myśliński J., *Z dziejów prasy konserwatywnej w Krakowie przed pierwszą wojną światową. Sprawy finansowania wydawnictw*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1966, t. 5, nr 1, s. 117–131.
- Orzeszkowa E., *Dnie*, oprac. I. Wiśniewska, Warszawa 2001.
- Płoszewski L., *Mickiewicz w korespondencji i zapiskach Leonarda Niedźwieckiego*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1958, z. 6, s. 189–285.
- Rudkowska R., *Tomasza Augusta Olizarowskiego szansa na dramat narodowy*, „Teksty Drugie” 1998, nr 5, s. 125–136.
- Samborska-Kukuć D., *Polska proza fabularna na łamach „Czasu” w latach 1848–1900. Rekonesans*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria” 2013, t. 13, s. 150–167.
- Skręt R., *Kazimierz Chłędowski*, [w:] *Obraz literatury polskiej*, t. III: *Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu*, red. J. Kulczycka-Saloni, H. Markiewicz, Z. Żabicki, Warszawa 1969.
- Słownik pseudonimów pisarzy polskich/ XV w.–1970 r.*, t. I–III, t. IV: *Nazwiska*, oprac. zespół pod red. E. Janowskiego, Wrocław 1994–1996.
- Sobieraj T., *Przypomnieć powieściopisarza. Casus Stanisława Pileckiego*, [w:] *Literatura niewyczerpana. W kręgu mniej znanych twórców polskiej literatury lat 1863–1914*, red. K. Fiołek, Kraków 2014, s. 237–247.
- Spis przedmiotów zawartych w 80 tomach „Przeglądu Polskiego” od 1 lipca 1866 r. do 1 czerwca 1886 r.*, zestawiał J. Pieniążek, Kraków 1886.
- Spis przedmiotów zawartych w stu tomach „Przeglądu Polskiego” 1866–1891*, zestawiał M. Stankiewicz, Kraków 1891.
- Tarnowski S., *Słowo wstępne*, „Przegląd Polski” 1890/1900, IV, s. 382–384.

About the Contemporary English Novel on the Pages of *Przegląd Polski* (1866–1914)

Abstract

The paper contains an overview of literary works and texts about literature (reviews, historical-literary studies), which were published in *Przegląd Polski* in the period 1866–1890 (the first one hundred issues of the paper). A list of writers, reviewers, translators and literary researchers who published in the periodical has been compiled. In most cases, pseudonyms

have been decoded (unsigned texts are treated as anonymous). Also, a record of works published and reviewed in the journal has been drawn up, as well as examples of foreign literature translated into Polish. Statistics and lists have been subjected to quantitative and qualitative assessment.

Keywords: press; conservatism; literature; literary criticism; 19th century; *Przegląd Polski*.